

**ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
В КРАЇНАХ СВІТУ**

В.Ф.Баранівський

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри суспільних наук
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Настав час серйозного переосмислення людством ставлення до природи, час об'єднання зусиль народів у боротьбі за врятування біосфери, здійснення регіональних і міжнародних програм подальшого розвитку та виживання, які повинні базуватися на нових політичних і правових засадах та глибоких знаннях. Новий підхід потребує докорінної зміни ставлення й української влади, корпорацій та приватних осіб до навколишнього природного середовища, подальшого розвитку міжнародного співробітництва з цієї проблеми. Одним із шляхів збереження навколишнього природного середовища є вивчення досвіду передових країн та його врахування в національному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у дослідження цього питання зробили Д. Олівер, Сюй Дісінь, Цунео Інако, В. Матвійчук, В. Навроцький, Ю. Шемчущенко, П. Фесянов та ін.

Проблеми збереження навколишнього природного середовища знайшли конкретне відображення в кримінально-правовому законодавстві різних країн. Зокрема, в статті проаналізовані законодавчі положення з цього питання таких країн: Об'єднаного Королівства Великобританія, Сполучених Штатів Америки, Мексиканських Сполучених Штатів, Латвійської республіки, Республіки Узбекистан, Республіки Білорусь, Республіки Польща, Іспанії, Китайської Народної Республіки, Японії, Республіки Болгарія, Естонської республіки, Швейцарії, Федеративної Республіки Німеччини, Данії, Швеції, Австрії, України.

Мета статті полягає в спробі висвітлити реформаторські тенденції зарубіжних країн у сфері кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища та надати рекомендації щодо їх врахування.

Основні результати дослідження. Почнемо розгляд зазначених проблем з англійського кримінального законодавства. На відміну від багатьох країн Європи, Великобританія ніколи явно не страждала від трансграничного

забруднення: пануючий напрям вітрів – південно-західний, по території країни не протікають міжнародні ріки. В правовій системі Об'єднаного Королівства немає писаної Конституції, як немає і кодифікованого права навколишнього природного середовища або навіть нормативного акта, який може бути покладений в його основу. Це викликано тим, що не існує чітко окресленої сфери права навколишнього природного середовища [1, с.65-66]. В сучасному праві Великобританії щодо навколишнього природного середовища можна виділити три основних напрямки: 1) Зацікавленість у збереженні природи сільської місцевості і доступу до її красот; 2) Покращення умов життя в містах шляхом боротьби з забрудненням атмосферного повітря і вод; 3) Державний контроль за землекористуванням [1, с.66].

Щодо кримінальної відповідальності за завдання шкоди навколишньому природному середовищу, то тут превалює відповідальність у вигляді штрафу або позбавлення волі, що застосовуються через кримінальні суди публічними агентствами [1, с.66]. Крім того, використовується вид регулювання використання фінансових стимулів замість кримінального покарання – в недалекому минулому був застосований для охорони сільськогосподарських земель [1, с.66]. В англійському праві не існує фундаментальної юридичної різниці між використанням кримінальних і адміністративних санкцій, і в своєму практичному застосуванні їх сфери часто пересікаються або співпадають [1, с.66]. Іншими словами англійське право ніколи не виходило з того, що діяння, які можуть бути кваліфіковані як злочини, в обов'язковому порядку підлягають кримінальному покаранню. Крім того, між владою і виробниками в охороні навколишнього природного середовища закладений принцип співробітництва, який, як правило, не порушується сторонами [1, с.65-69].

В англійському праві деякі види шумів заборонені. Порушення заборони тягне застосування до винних кримінальних санкцій. Наприклад, використання на вулиці голосномовника забороняється, за виключенням особливих випадків, передбачених в законі [2, с.118-119]. Наприклад, якщо шум у контексті Закону «Про контроль за забрудненням» 1974 р. можна кваліфікувати як паніку, то органи влади попереджають порушника про припинення чи зниження шуму, а коли особа не реагує на попередження, то за їх заявою проти нього порушується кримінальна справа [2, с.120-122]. З такою ж заявою можуть звернутись і громадяни в магістратний суд [2, с.119].

Названі вище положення, що стосуються кримінальної відповідальності за англійським правом, мають значний інтерес і їх доцільно використати при доповненні чинного Кримінального кодексу України. Перш за все потрібно зробити так, щоб нове кримінальне законодавство зробило не вигідним забруднювати об'єкти природи, знищувати тваринний і рослинний світ з допомогою великих кримінальних штрафів. Крім того, відсутність фундаментальної юридичної відмінності в англійському праві між використанням кримінальних і адміністративних санкцій свідчить на користь необхідності залишення в Кримінальному кодексі адміністративної преюдиції. І останнє, його реформаторські ідеї свідчать на користь основного напрямку в карній політиці щодо

охорони навколишнього природного середовища в застосуванні адміністративної преюдиції, кримінального покарання і заходів правового виховання.

Реформаторські тенденції англійського права щодо кримінально-правового захисту від шумового впливу на навколишнє природне середовище свідчать про необхідність включення такої новели до чинного Кримінального кодексу України.

Як показує вивчення кримінального законодавства США, існує особливість злочинів «білих комірців», яка проявляється в порушенні законодавства про охорону навколишнього природного середовища і характерна тим, що ними завдається шкода не якимсь конкретним особам або категоріям осіб чи державним органам, а практично всьому населенню, в тому числі і майбутнім поколінням. Як показує дослідження, проведене В. Матвійчуком, система законодавчих актів, яка стосується сфери, що аналізується, включає: 1) Закон «Про державну політику в сфері навколишнього природного середовища» 1969 р. [2, с.117-120]; 2) Закон «Про покращення якості навколишнього середовища» 1970 р.[2, с.120-123]; 3) Федеральний закон «Про контроль над забрудненням вод» [2, с.124-126]; 4) Закон «Про чистоту повітря» [3]; 5) Закон «Про контроль над шкідливими шумами» [4]; 6) Закон «Про ліквідацію твердих відходів» [5] та інші [6, с.357].

У всіх названих нормативних актах, поряд з заходами адміністративної і цивільної відповідальності, передбачені і кримінально-правові санкції. Так, за вчинений вперше злочин – умисне чи необережне порушення правил, стандартів тощо, майже всіма названими вище актами, передбачене тюремне ув'язнення на строк до 1 року і штраф у розмірі до 25 тис. доларів за кожний день порушення, а при повторному вчиненні цих злочинів особі загрожує позбавлення волі до 2 років і штраф до 50 тис. доларів за кожний день порушення [7, с.182-184].

В окремих Штатах передбачена, наприклад, законом штату Вермонт (прийнятий в 1969 р. і відомий у середовищі фахівців під короткою назвою «Акт 250») заборона на використання сільськогосподарських земель для несільськогосподарських цілей. Таке використання їх допускається у виняткових випадках при умові, що немає іншої можливості розміщення об'єкта або здійснення діяльності і будуть вжиті всі необхідні заходи для попередження або зведення до мінімуму негативного екологічного ефекту. В цьому ж законі встановлена кримінальна відповідальність у вигляді штрафу в розмірі не більш 500 дол., чи позбавлення волі на строк до двох років за кожний день вчинення противоправної діяльності, починаючи з дня виявлення порушення чи те і інше одночасно [8, с.241-242].

Вбачається, що ці заборони, які стосуються охорони природних об'єктів відповідними засобами, є аргументованими для чинного Кримінального кодексу України, адже дієвість великих кримінальних штрафів очевидна. Крім того, в його статтях мають знайти місце такі ознаки як повторність, відповідальність у вигляді штрафу за кожен день порушення нормативів і правил. Необхідно передбачити також, дивлячись на законодавство США, криміналь-

ну відповідальність за неліквідацію твердих відходів. Ця проблема уже назріла і скоро дасть свої негативні наслідки для ґрунтів, водних об'єктів, лісів.

Крім того, для України основним засобом виробництва є землі сільськогосподарського призначення, а тому діяння щодо їх використання не за цільовим призначенням, за прикладом штату Вермонт, повинно бути криміналізованим і поміщеним як склад злочину в розділ VIII Кодексу.

Законодавство Мексиканських Сполучених штатів відноситься до так званої романо-німецької групи [9, с.437-457]. Згідно зі ст.76 Федерального закону «Про охорону навколишнього середовища» від 22 грудня 1981 р. з внесеними до нього змінами Декретом «Про внесення змін і доповнень у федеральний Закон «Про охорону навколишнього середовища» від 27 січня 1984 р. покаранню у вигляді тюремного ув'язнення від шести місяців до трьох років і штрафу в розмірі від п'ятдесяти до десяти тисяч песо, що перевищує мінімальний денний заробіток, встановлений у федеральному окрузі, підлягають особи, що умисно чи по необережності вчинили наступні дії: 1) допустили викид небезпечних забруднюючих речовин, що погіршують якість атмосферного повітря чи такі, що викликають або сприяють завданню серйозної шкоди здоров'ю населення, рослинному і тваринному світу або екосистемам; 2) які допустили скид або проникнення небезпечних забруднюючих речовин у ґрунт, якщо це викликає або здатне викликати завдання серйозної шкоди здоров'ю населення, рослинному і тваринному світу чи екосистемам; 3) які допустили без попереднього знешкодження скиду в морське середовище, ріки, озера, болота, водосховища і інші водойми, включаючи систему водопостачання, чи такі, що забруднили поверхню землі, ґрунт або надра стічними водами, відходами або забруднюючими речовинами, що спричинили або здатні завдати серйозну шкоду здоров'ю населення, рослинному або тваринному світу або екосистемам; 4) які допустили виділення теплової енергії, шуму або вібрацій, що наносять серйозної шкоди здоров'ю населення, рослинному і тваринному світу або екосистемам [10].

Названі вище новели, які стосуються забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів, морського середовища та виділення теплової енергії, шуму або вібрацій, свідчать, що законодавець Мексики враховує те, що перелік засобів забруднення зайвий. В той же час він розширив перелік предметів злочину екосистемами, що на наш погляд, є позитивним у законодавчому процесі. Не потрібно, на наше переконання, ігнорувати таким важливим природним об'єктам, як болотами. Це природне творіння надто впливає на екологічну рівновагу в регіонах і його забруднення та руйнування має бути криміналізованим у нашому новому кримінальному законодавстві.

В кримінальному законі Латвійської республіки [11] гл. XI «Злочинні діяння проти природного середовища» нараховує 20 статей. Злочинами, що стосуються навколишнього природного середовища, в Латвії визнаються порушення правил експлуатації і використання землі, її надр, вод, лісів, порушення правил ліквідації небезпечних відходів, незаконне захоронення небезпечних речовин у водах і надрах землі, забруднення і засмічення лісів, землі, вод, експлуатація об'єктів без очисних споруд, вживання заходів щодо ліквіда-

ції забруднення природного середовища, підпал лісу, самовільне полювання та ін. До найбільш небезпечних злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, за які особа притягується до суворої кримінальної відповідальності, латвійський законодавець відніс, як це видно з названого Закону, кваліфікований умисний підпал лісу (покарання – позбавлення волі строком до 15 років) і особливо кваліфіковану самовільну порубку або пошкодження дерев (покарання – позбавлення волі на строк до десяти років або арешт, або грошовий штраф до 150 мінімальних місячних заробітних плат.

Наприклад, в Кримінальному кодексі Республіки Узбекистан [12] злочинам у сфері охорони навколишнього природного середовища присвячений четвертий розділ, що включає главу «Злочини у сфері охорони навколишнього природного середовища і природокористування». Ця глава має 12 статей. Злочинними у сфері екології визнаються, зокрема, порушення норм і вимог екологічної безпеки (ст.193), умисне приховання чи перекручування відомостей про забруднення навколишнього природного середовища (ст.194), вживання заходів щодо ліквідації наслідків забруднення навколишнього природного середовища (ст.195), забруднення навколишнього природного середовища (196), порушення ветеринарних і зоотехнічних правил (ст.200), порушення порядку користування тваринним або рослинним світом (ст.202), порушення умов користування водами або водоймами (ст.203) та ін. На наш погляд, цікавими є положення ч.4 ст.198 КК, яка встановлює відповідальність за пошкодження, знищення посівів, лісу або інших насаджень. Згідно з ними у разі відшкодування завданої шкоди в трикратному розмірі до особи не застосовується покарання у вигляді позбавлення волі.

Це свідчить, що законодавець схиляється до економічного характеру санкцій, за якими буде перспектива.

Цікаво, що глава XXVI Кримінального кодексу Республіки Білорусь [13] називається незвично для нашого законодавця «Злочини проти екологічної безпеки і природного середовища» і включає в себе 22 статті. Зокрема, злочинами визнаються: умисне знищення особливо охорощованих природних об'єктів; порушення вимог екологічної безпеки; введення в експлуатацію екологічно небезпечних об'єктів; псування земель; знищення чи пошкодження торф'яників; порушення правил водокористування; незаконне полювання; порушення ветеринарних правил та інші. Максимально суворе покарання за деякі злочини передбачає білоруське законодавство (позбавлення волі па строк від двох до семи років, – за порушення вимог екологічної безпеки, – за введення в експлуатацію екологічно небезпечних об'єктів, – за кваліфіковане приховання або умисне перекручення відомостей про забруднення навколишнього природного середовища). Це свідчить, що зазначені злочини мають підвищену суспільну небезпечність.

Як свідчить вивчення Кримінального кодексу Республіки Польща, в ньому виділена окрема глава злочинів проти навколишнього середовища [14]. Вона містить вісім статей, до числа яких відноситься: знищення рослинного і тваринного світу; забруднення води, повітря або землі речовинами чи речовинами з іонізуючим випромінюванням; складування, видалення, переробка,

знешкодження чи перевезення відходів або речовин всупереч правилам; здійснення господарської діяльності, що загрожує навколишньому природному середовищу та ін.

Цікаві положення, що стосуються навколишнього природного середовища, містяться в Кримінальному кодексі Іспанії [15]. Тут злочинам, що стосуються навколишнього природного середовища, присвячені дві глави: гл. III – «Про злочини проти природних ресурсів і навколишнього середовища» і гл. IV – «Про злочини, пов'язані з охороною флори і фауни».

Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища в Китаї зводиться до двох великих проблем: 1) захисту від ерозії ґрунтів; 2) захисту від забруднення навколишнього природного середовища.

Згідно з підрахунками щорічно в Китаї змивається 5 млрд. т. ґрунту, в тому числі 50 млн. т. поверхневого гумусного шару [16, с. 169].

Слід зазначити, що китайський законодавець встановлює жорстку кримінальну відповідальність за злочини, що стосуються навколишнього природного середовища. П. 6 Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки [17], передбачає кваліфіковане незаконне розміщення, зберігання або викид у землю, воду або атмосферу радіоактивних забруднюючих речовин, що містять джерела інфекційних захворювань, відходів, отруйних або інших небезпечних відходів, карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років і штрафом; кваліфіковане незаконне ввезення в країну з-за кордону твердих відходів для їх складування, захоронення і розміщення тягне покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років і штрафу; це ж діяння, яке потягло за собою особливо тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк більше 10 років і штрафом; також карається кваліфіковане і особливо кваліфіковане незаконне полювання, вбивство основних, що охороняються державою, рідкісних, що знаходяться на межі вимирання диких тварин, або незаконна купівля, або побічне опромінювання, проливання, опромінювання, вилучення або екскавація, зношення, шуми, вібрації, виливання або зберігання в атмосфері, землі, надрах або наземних, морських або ґрунтових водах, які можуть завдати тяжку шкоду рівновазі в природних системах (ст.325); ввезення або випуск на свободу немісцевих видів рослин або тварин, що потягло за собою пошкодження біологічної рівноваги (ст.333); полювання або вилов видів, що знаходяться під загрозою, здійснення діяльності, що порушує або ускладнює їх розмноження або міграції (ст.334) та інші. Крім того, окремі злочини, що стосуються навколишнього природного середовища, містяться в інших розділах Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки: у розділі 2 гл. 11 «Про лісові підпали» та ін.

Як відомо, в останні роки в Японії загострились проблеми щодо навколишнього природного середовища. Поштовхом до посилення правової охорони навколишнього природного середовища в Японії стала судова практика. Так, у 1968-1972 рр. були порушені справи про хвороби «ітай-ітай», що викликала деформацію всіх кісток організму і люди вмирили зі стогоном «ітай, ітай» (болісно, болісно). Причиною такого захворювання був кадмій, який містився в скидах води шахт [18, с.119]. В 50-х роках була порушена справа по захворю-

ванню «минамата». Ця хвороба супроводжувалась ураженням центральної нервової системи і летальним результатом. Джерелом захворювання була органічна ртуть, яка містилась в стічних водах хімічного заводу. В 1950-1960 рр. були порушені справи про «когай», що означає «шкода суспільству». Ця справа стосувалась захворювання населення астмою внаслідок забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами нафтохімічних комбінатів тощо [18, с. 120].

Все це змусило Парламент прийняти наступні закони: у 1958 р. – Закон «Про збереження якості води в басейнах загального призначення» і Закон «Про регулювання заводських стічних вод» тощо; у 1962 р. – Закон «Про регулювання викидів кіптяви»; у 1967 р. – Основний Закон «Про заходи боротьби проти забруднення навколишнього середовища» і Закон «Про попередження «когай», що викликається шумом літаків в околицях аеродромів загального призначення»; у 1968 р. – Закон «Про попередження забруднення атмосфери» і Закон «Про регулювання шумів» [18, с.123-124]. У 1970 р. Парламент вніс у всі ці закони заміни. Характерно, що ці нововведення мали реформаторський характер. Наприклад, із тексту закону про «когай» виключено положення про забезпечення гармонії між збереженням життєвого середовища і розвитком економіки, що дозволяло уряду і компаніям нічого не робити щодо охорони навколишнього природного середовища [18, с. 124].

Необхідно також зазначити, що в Кримінальному кодексі Японії [19] частина злочинів, що стосується навколишнього природного середовища, виділена в окрему главу «Злочини, що відносяться до питної води». Злочином вважається забруднення чистої води, забруднення водопроводу, отруєння чистої води, настання смерті або тілесних ушкоджень внаслідок забруднення або отруєння чистої води і т. ін. Нам здається, що такого змісту зміни мають позитивний характер і повинні заповнити нішу в нашому вітчизняному законодавстві, адже компромісів з приводу здоров'я людей, збереження рослинного, тваринного світу і навколишнього природного середовища не повинно бути.

Нам здається, що прийняття нових Законів: «Про обробку і очищення промислових відходів», «Про подолання забруднення ґрунтів сільськогосподарських земель», «Про покарання в сфері «когай», що пов'язано із здоров'ям людини» вносять новизну у справу охорони об'єктів, що стосуються навколишнього природного середовища. Зокрема, такі новели, що передбачають кримінальну відповідальність за забруднення ґрунтів сільськогосподарського призначення. Вони в певній мірі сприйняті чинним Кримінальним кодексом України.

За зразком американського акта про національну політику щодо оточуючого середовища японський уряд розробив у 1976 р. законопроект про оцінку впливу на навколишнє природне середовище, який покладає на державу і компанії обов'язок до того, як вони почнуть роботи з освоєння нової ділянки, завчасно оцінити вплив цих робіт на навколишнє природне середовище, довести до відома населення зміст плану робіт і рахуватися з думкою населення [18, с.126]. Такі новели, мають обов'язково посісти місце при реформуванні екологічного і кримінального законодавства України.

Кримінальний кодекс Японії передбачає відповідальність юридичних осіб, поряд з такою відповідальністю фізичних осіб. Це викликано тим, що в 60-70 рр. громадськість різко критикувала забруднення приватними підприємствами навколишнього природного середовища і викривала їх різного роду махінації, тому серед прийнятого в цей час законодавства багато актів криміналізували відповідальність компаній і їх представників.

Так, Закон «Про покарання за злочини по забрудненню оточуючого середовища, що стосується здоров'я людини» 1970 р. встановив не тільки можливість покарання осіб, що створили загрозу для життя і здоров'я членів японського суспільства умисно або з необережності і осіб, чії дії в цій сфері призвели до загибелі або поранення людини, але й можливості покарання представника юридичної особи або самої юридичної особи штрафом [18, с.246]. Цікаво, що покарання тут для фізичної особи є «позбавлення волі з примусовою фізичною працею на строк до 5 років або без нього, або грошовий штраф в розмірі до трьох мільйонів ієн». Грошовий штраф для представника юридичної особи і щодо юридичної особи такий самий [18, с.245-246].

Нам здається, що нашому законодавцю цю новелу не слід недооцінювати, якщо він послідовно хоче захищати право громадян з охорони навколишнього природного середовища.

Злочини, що стосуються навколишнього природного середовища в Кримінальному кодексі Республіки Болгарія [20] віднесені законодавцем до господарських злочинів. До них віднесені: здійснення лісопорубки; вилучення або вивезення з державного лісового фонду дерев або їх частин, включаючи зрубани, без належного письмового дозволу або при наявності такого, але не в указаному місці, не у вказані строки, не у вказаній кількості; знищення або пошкодження яким би то не було способом лісових масивів, лісонасаджень, молоді порослі, лісових культур або лісорозсадника; вбивство або вилов великої дикої тварини без належного дозволу; незаконний вилов риби; порушення правил про охорону рибних запасів і інших корисних водних тварин, і про правильний розвиток відтворення рибних запасів у країні, і т. ін.

До господарських злочинів відносить діяння, що стосуються навколишнього природного середовища, також законодавець Естонії. В Кримінальному кодексі Естонської республіки [21], передбачена відповідальність за такі злочини, що стосуються навколишнього природного середовища, зокрема, незаконну порубку лісу (ст.155); порушення вимог, що пред'являються до порубки сироростучого лісу, угодам, що вчиняються з лісоматеріалами, праву на порубку сироростучого лісу або перевезенню лісоматеріалів (ст.1553); потраву посівів і пошкодження насаджень (ст.156); порушення вимог з захисту і використання тварин у природі (ст.157); знищення рибних запасів (ст.1581) і т. ін.

Кримінальний кодекс Швейцарії [22] деякі діяння, що посягають на навколишнє природне середовище, містить у главі злочинів і проступків проти суспільного здоров'я. Серед них є: поширення епізоотій, поширення шкідників, забруднення питної води, виробництва коралів, шкідливих для здоров'я тварин та інші.

Законодавець Федеративної Республіки Німеччини злочини, що стосуються навколишнього природного середовища, у Кримінальному кодексі ФРН [23], такі як, наприклад, браконьєрство, браконьєрський вилов риби вважає корисними злочинами.

Цікавими є такі положення, що за Кримінальним кодексом Данії [24] забруднення питної води або сприяння її нестачі (пар.185) вважається посяганням, що викликає небезпеку для суспільства; забруднення повітря, води, ґрунту або надр, зберігання відходів або аналогічних речовин (параграф 196) визнається діянням, що завдає суспільну шкоду і т. ін.

За Кримінальним кодексом Швеції [25] такі злочини, що стосуються навколишнього природного середовища, наприклад, як знищення тварин і рослин (ст.8 гл.13) віднесені до діянь, що посягають на суспільну небезпеку, поряд з підпалом і тяжким підпалом, тяжкою диверсією, захопленням судна і т. ін.

Своєрідний підхід до проблеми діянь, що посягають на навколишнє природне середовище у Австрійського законодавця. За Кримінальним кодексом Австрії [26] діяння, що посягають на навколишнє природне середовище, поміщені в сьомий розділ разом з суспільними злочинними діяннями, наприклад, з такими як необережне створення пожежної ситуації та ін. До числа злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, австрійський законодавець відносить умисне і необережне завдання шкоди навколишньому середовищу (п.180, 181); тяжке завдання шкоди, зв'язане з використанням шуму (п.181 «а»); умисне, таке, що загрожує навколишньому природному середовищу поводження з відходами і їх доставка (1816); створення іншої загрози для стану тваринного або рослинного світу (п. 182) та ін. Парадоксально, але в той же час окремі типові злочинні діяння, що стосуються навколишнього природного середовища, містяться в розділі злочинних діянь, що посягають на відносини, що стосуються чужого майна. Наприклад, цим розділом передбачена відповідальність за порушення чужого права на полювання або на рибний лов (п. 138); застосування сили браконьєром (п. 140).

Висновки.

1. В країнах світу відмічається загальна тенденція до посилення кримінальної відповідальності фізичних та юридичних осіб за порушення правил охорони навколишнього природного середовища.

2. Пропонується, щоб нове кримінальне законодавство зробило не вигідним забруднювати об'єкти природи, знищувати тваринний і рослинний світ за допомогою великих кримінальних штрафів.

3. Кримінальне законодавство більшості країн містить кримінальну відповідальність за забруднення: атмосферного повітря, вод, моря, ґрунтів. Крім того, передбачена кримінальна відповідальність щодо захисту навколишнього середовища від впливу теплової енергії, шуму, вібрацій тощо.

4. Посилюється відповідальність за порушення вимог екологічної безпеки, за введення в експлуатацію екологічно небезпечних об'єктів, за кваліфіковане приховання або умисне перекручення відомостей про забруднення навколишнього природного середовища.

5. Для України, крім того, особливо важливо збільшити кримінальну відповідальність фізичних та юридичних осіб за незаконне заволодіння земельними, лісовими та водними ресурсами, порушення правил їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Макрори Р.* Право окружающей среды в Великобритании // Право окружающей среды в СССР и Великобритании / Р. Макрори. – М. : Институт государства и права СССР, 1988. – С. 65-76.

2. *Оливер Д.* Борьба с шумом: пример исследования права и управления // Право окружающей среды в СССР и Великобритании / Р. Макрори. – М. : Институт государства и права СССР, 1988. – С. 117-127.

3. Свод законов США. – Разд. 42. – Ст. 1857.

4. Свод законов США. – Разд. 42. – Ст. 4901.

5. Свод законов США. – Разд. 42. – Ст. 6901.

6. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : Азимут-Україна, 2005 – 464 с.

7. *Никифоров Б.С.* Современное американское уголовное право // Б.С. Никифоров, Ф.М. Решетников. – М. : Наука, 1990. – 256 с.

8. *Галятин М.Ю.* США: правовое регулирование и использование земель / М.Ю. Галятин. – М. : Наука, 1991. – 252 с.

9. Мексиканские Соединенные Штаты: Конституция и законодательные акты: Пер. с исп. / Сост. ред и авт. вступ. ст. О.А. Жидков. – М. : Прогресс, 1986. – 480 с.

10. Diario Oficial de 27 de enero de 1984.

11. Уголовный закон Латвийской республики / Адапт. пер. с лат., научн. ред. и вступ. статья А.И. Лукашова и Э.А. Саркисовой. – Минск, 1999.

12. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / Вступ. статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. – СПб. : «Юридический центр Пресс», 2001.

13. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Вступ. статья А.И. Лукашова, Э.А. Саркисовой. – Минск, 1999.

14. Уголовный кодекс Республики Польша / Адапт. пер. и научн. ред. Э.А. Саркисовой, А.И. Лукашова; Под ред. Н.Ф. Кузнецовой. – Минск, 1998.

15. Уголовный кодекс Испании / Под. ред. и с предисл. Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. – М., 1988.

16. *Сюй Дисинь.* Экологические проблемы Китая. Сокр. пер. с кит. / Ред., предисл. и послесл. Л.В. Ушакова. – М. : Прогресс, 1990. – 232 с.

17. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Под. ред. и с предисл. А.И. Коробеева. – Владивосток, 1999.

18. *Цунэо Инако.* Современное право Японии / Инако Цунэо. – М. : Прогресс, 1989. – 270 с.

19. Уголовный кодекс Японии / Под. ред. и с предисл. А.И. Коробеева. – Владивосток, 2000.

20. Уголовный кодекс Республики Болгария / Ред. кол.: А.И. Лукашова, (научн. ред.) и др. – Минск, 2000.

21. Уголовный кодекс Эстонской Республики / Научн. ред. и пер. с эст. В.В. Запелова; вступ. статья Н.И. Манцева. – СПб. : «Юридический центр Пресс», 2001.
22. Уголовный кодекс Швейцарии / Пер. с нем. А.В. Серебренниковой. – М., 2000.
23. Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. А.В. Серебренниковой. – М. : Зерцало, 2000. – 208 с.
24. Уголовный кодекс Дании / Пер. С.С. Беляева и А. Рычевой. – М., 2001.
25. Уголовный кодекс Швеции / Пер. С.С. Беляева и А. С. Михлина. – М., 2000.
26. Уголовный кодекс Австрии / Пер. А.В. Серебренниковой. – М., 2001.

Баранівський В.Ф. Тенденції реформування системи кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища в країнах світу

У статті висвітлено та проаналізовано реформаторські тенденції в зарубіжних країнах у сфері кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища та надані рекомендації щодо їх врахування в українському законодавстві.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, кримінальний злочин проти природного середовища, законодавство, кримінальне право, кримінальна відповідальність, кримінальні та адміністративні санкції, фізичні особи, юридичні особи.

Барановский В.Ф. Тенденции реформирования системы уголовно-правовой охраны окружающей природной среды в странах мира

В статье предпринята попытка осветить и проанализировать реформаторские тенденции в зарубежных странах в сфере уголовно-правовой охраны окружающей природной среды и даны рекомендации для их учета в украинском законодательстве.

Ключевые слова: окружающая природная среда, уголовное преступление против природной среды, законодательство, уголовное право, уголовная ответственность, уголовные и административные санкции, физические лица, юридические лица.

Baranivskiy V. F. Trends in reforming the system of criminal protection of the natural environment in the world

The article is an attempt to highlight and analyze the reformist tendencies in foreign countries in the field of criminal law protection of the environment and to provide recommendations for consideration in the Ukrainian legislation.

Keywords: environment, crime against the environment, law, criminal law, criminal liability, criminal and administrative sanctions, individuals and legal entities.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2015.